

Rollo May'in Dindarlık Yaklaşımı

Özer Çetin*

Öz

Bu araştırmada dindarlık çalışmalarına katkıda bulunmak amacıyla Rollo May'in dindarlık yaklaşımı incelenmiştir. Rollo May'in teoloji eğitimi almış ve psikoloji alanında doktora yapmış olması yanında dünya genelinde varoluşçu popüler bir psikoterapist olarak bilinmesi dindarlık konusuna yaklaşımının önemini artırmaktadır. Rollo May, dindarlık tanımı yapmamış ve dindarlığa dair kuram geliştirmemiş olup görüşlerini betimsel yaklaşımla açıklamayı tercih etmiştir. Dindarlığın insan psikolojisine olumlu veya olumsuz yansımalarının olabileceği görüşünü benimseyen Rollo May, dindarlığı sağlıklı ve sağlıklısız olarak ikiye ayırmıştır. Dindarlığa yönelik eleştirilerden sağlıklı dindarlığın olumsuz etkilenmemesi için bu ayırımın gerekli olduğunu belirtmiştir. İnsan psikolojisine olumlu yansıyıp gelişimine katkı sağlayan dindarlığı sağlıklı, olumsuz etkileyip gelişimini engelleyen dindarlığı sağlıklısız olarak nitelendirerek, her iki dindarlığı teşhis etmek için bazı kriterler geliştirmiştir.

Araştırmanın konusu nitel olduğu için veriler doküman analiz tekniği kullanılarak birincil kaynaklardan elde edilmiştir. Verilerinin kendi içlerinde ve Rollo May'in temel psikolojik yaklaşımlarıyla tutarlı olması araştırmanın iç tutarlı ve geçerlik düzeyini artırmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Rollo May, Dindarlık, Sağlıklı Dindarlık, Sağlıklısız Dindarlık.

Rollo May's Approach to Religiosity

Abstract

In this research, Rollo May's approach to religiosity was examined in order to contribute to the studies on religiosity. Rollo May, who studied theology and has a doctorate in psychology, is known worldwide as an existential psychotherapist, which increases the importance of his approach to the subject of religiosity. Rollo May did not define religiosity or develop a theory about religiosity, and preferred to explain his views with a descriptive approach. Adopting the view that religiosity can have positive or negative reflections on human psychology, Rollo May divided religiosity into healthy and unhealthy. He stated that this distinction was necessary to prevent healthy religiosity from being negatively affected by criticisms of religiosity. He developed some criteria to diagnose both types of religiosity, describing the religiosity that reflects positively on human psychology and contributes to its development as healthy, and the religiosity that affects negatively and hinders its development as unhealthy.

Since the subject of the research is qualitative, the data was obtained from primary sources using the document analysis technique. The consistency of the data within themselves and with Rollo May's basic psychological approaches increased the internal consistency and validity of the research.

Keywords: Psychology of Religion, Rollo May, Religiosity, Healthy Religiosity, Unhealthy Religiosity.

* Prof. Dr., Balıkesir Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü.

e-mail: ozer.cetin@hotmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4740-4155>

Atıf/Citation: Çetin, Özer. "Rollo May'in Dindarlık Yaklaşımı". BAİD 21 (Haziran 2025), 15-36.

Giriş

Rollo May'in biyografisine bakıldığında, dindar bir ailede büyümüş,¹ dini gelenekten beslenmiş, teoloji eğitimi almış,² psikoloji doktorasını tamamlamış, bir süre kilisede pastör olarak görev yapmış, daha sonra bu görevinden ayrılıp psikoterapi çalışmalarına yönelmiş,³ din ve psikoterapiyi uzlaştırmaya girişiminde bulunmuş⁴, geniş bir ilgi alanına sahip,⁵ farklılıkları uzlaştırmacı ve diyalektik düşünce tarzıyla⁶ özgün yaklaşımlar geliştirmiş ve dünyada çok okunan popüler yazarlar arasına girmiş önemli bir psikoterapist olarak karşımıza çıkmaktadır. Onun psikoloji tarihinde önemli bir şahsiyet olması din, dindarlık ve tanrı tasavvuru gibi din ve maneviyat psikolojisinin konularına dair görüşlerini önemli kılmaktadır. Fakat ülkemizde yapılan dindarlık konulu araştırmalara bakıldığında S.Freud, Carl G. Jung, A. Adler, W. James, Gordon W. Allport, E. Fromm, V. Frankl ve A. Maslow gibi önemli psikologların yaklaşımlarını inceleyen çalışmaların belli seviyeye ulaşmasına karşılık Rollo May'i inceleyen çalışmaların olmadığı görülmektedir.

Rollo May, geçirmiş olduğu tüberküloz rahatsızlığıyla mücadele aşamasında varoluşçu psikoterapinin ilkelerini benimsemiş⁷ ve daha sonraki yıllarında dinle uzlaştırma çabalarına gerekçe olarak her ikisinin amaç olarak örtüştüğünü göstermiştir. Bu yaklaşımına paralel olarak ateist olduğunu açıkça ifade eden Irvin D. Yalom'un Varoluşçu Psikoterapi kitabında din karşıtı görüşlerinin olmasına karşılık dinin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunduğu ve ele aldığı konular bakımından dini nitelikli olduğu konusunda ısrar etmiştir⁸. Rollo May varoluşçu psikolojiyi benimsemiş olmasına karşılık dinin psikoloji için önemli bir

¹ Robert H. Abzug, "The Deconversion of R. May", *Review of Existential Psychology and Psychiatry*, 24 /1, 2, & 3(1999), 61; William W. Lawrence, "Rollo and His Uncle George", *New England Quarterly* 18/3 (1945), 291.

² Roger Jeff Cunningham, "The Courage To Create R. May: The Courage To Be Paul Tillich", *Journal of Humanistic Psychology* 47/73 (2007), 82-83.

³ Mufid James Hannush, "Playing with Polarities of Existence: Toward Understanding a Pivotal Passage in the Life & Work of May", *Les Collectifs du Cirp*,1 (2010), 148.

⁴ Özer Çetin, *Rollo May Psikolojisinde Din Ve Kişilik* (İstanbul: İz Yayınları, 2019), 69.

⁵ Kirk J. Schneider vd., "May on Existential Psychotherapy", *Journal of Humanistic Psychology* 49/4 (October 2009), 419.

⁶ Özer Çetin, *Rollo May Psikolojisinde Din Ve Kişilik*, 17.

⁷ Jess Feist-J.Gregory Feist, *Theories of Personality*(New York: McgrowHill,2006),342.

⁸ Irvin D. Yalom, *Din ve Psikiyatri*, çev. Özden Arıkan(İstanbul:Merkez Kitaplar,2006),18.

kaynak olduğunu, insanı anlamada ve psikoterapide yararlanılması gerektiğini, hatta varoluşçu psikologların merkeze koydukları hayatın anlamının keşfinin dini nitelikli olduğunu ileri sürerek kendine özgü bir yol izlemiştir⁹.

İlk dönemlerden itibaren din ve maneviyat psikologlarının ilgi duyduğu bir konu olan dindarlık yaş, eğitim, cinsiyet, meslek, din, sosyo-ekonomik ve kültürel faktörler gibi çok sayıda değişkenle ilişkili karmaşık yapısı nedeniyle araştırmacıların ilgisini çekmeye devam etmektedir. Bu bağlamda yaklaşımı önem arz eden Rollo May, dindarlığa dair müstakil bir eser kaleme almayıp varoluşçu psikolojide önemli bir yer tutan varoluşu deneyimleme, özgürlük, anlam arayışı, sorgulama, sorumluluk ve benlik bilinci gibi kavramlarla ilişkilendirerek görüşlerini çeşitli eserlerinde ortaya koymuştur. Bir psikoterapist olması nedeniyle dindarlığa daha çok ruh sağlığı açısından yaklaşmıştır. Dindarlığa tek yönlü olumlu ve olumsuz olarak yaklaşan psikologları yanlı bularak eleştiren Rollo May, dindarlığın olumlu veya olumsuz gelişebileceğini belirtmiştir. Dindarlığın olumlu veya olumsuz olduğunu ortaya koymada psikoterapinin önemine değinmiş, psikoterapiyi kulun Tanrı karşısında ruh sağlığının bozuk olduğu için olumlu bir dindarlık geliştiremediği yönünde göstereceği mazeretleri geçersiz kılan bir lütuf olarak değerlendirmiştir¹⁰.

Araştırma kapsamında Rollo May'in dindarlığa yönelik genel yaklaşımı, dindarlık tasnifi, dindarlığın türünün teşhisi için geliştirdiği kriterler ve konuyla ilgili olarak diğer psikologlarla benzer ve farklı yönleri ele alınmıştır. Araştırmanın ana teması her ne kadar Rollo May'in dindarlık yaklaşımı olsa da konuyla yakından ilgili olan dini başa çıkma, tanrı tasavvuru, din ve ruh sağlığı gibi konulardaki yaklaşımlarına da ışık tutmaktadır. Araştırmanın amacı, Rollo May'in dindarlık yaklaşımını ülkemiz din ve maneviyat psikolojisi araştırmacılarının ilgisine sunmak ve literatüre katkıda bulunmaktır.

Araştırmanın Yöntemi

Bilimsel çalışmalarda sağlıklı verilere ulaşmak için konuya uygun yöntemin seçimi önem arz etmektedir. Araştırmanın konusu nitel olduğu için konuya uygun olarak doküman analiz tekniği kullanılmıştır. "Neden", "nasıl", "niçin" gibi açık uçlu sorulara cevap arayan, bulguları kelimelerle ifade edilen ve öznel

⁹ Çetin, *Rollo May Psikolojisinde Din Ve Kişilik*, 58.

¹⁰ Rollo May, *The Springs of Creative Living: A Study Of Human Nature And God* (Abingdon-Cokesbury Press, 1940), 32-33.

yorumlar barındıran¹¹ nitel araştırmalarda gözlem, görüşme ve doküman analiz teknikleriyle veriler toplanmaktadır¹².

Alanyazına bakıldığında doküman analizi “ bir araştırma yöntemi midir?” yoksa “bir nitel veri toplama tekniği midir?” sorularına farklı cevaplar verildiği görülmektedir. Doküman analizini bağımsız bir nitel araştırma yöntemi olarak gören araştırmacılar bulunsu da nitel bir araştırma tekniği olduğu yönünde yaygın bir uzlaşısı bulunmaktadır. Fakat alanyazında yöntem ve teknik ayrımına dikkat edilmediği her ikisinin eş anlamlı olarak kullanıldığı da görülmektedir. Bunların yanında doküman analizi çoğunlukla diğer nitel araştırma tekniklerini tamamlayıcı olarak kullanıldığı gibi bağımsız bir teknik olarak da kullanılmaktadır¹³.

Zaman ve maliyet bakımından ekonomik olması, tarihsel yönü olan ve doğrudan incelenmesi mümkün olmayan konuların araştırılmasına uygun olması, mevcut dokümanlardan farklı sonuçlar çıkarılmasına imkân sağlaması doküman analiz tekniğinin başlıca avantajlarını oluşturmaktadır. Buna karşılık standart bir teknik olmayışı, araştırmacının doküman analiz tekniğini uygulamadaki yetkinlik düzeyi, yanlı yaklaşımlar, dokümanların konuyu sınırlandırması, katılımcıların tepkiselliğinin ölçülememesi ve tüm dokümanlara ulaşmanın zorluğu doküman analiz tekniğinin başlıca dezavantajlarını oluşturmaktadır¹⁴.

Doküman analiz tekniğın aşamaları hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Dokümanlar için kriterler belirleme, dokümanlara ulaşma, analiz alanlarını belirleme, kodlama ve analiz yapma aşamalarından oluştuğunu belirten araştırmacılar yanında dokümanlara ulaşma, orijinallliğini kontrol etme, okuyup anlama, veriyi analiz edip kullanma aşamalarından oluştuğunu ileri süren araştırmacılar, hatta daha basit bir yaklaşımla bu tekniğın dokümanı yüzeysel

¹¹ Seda Sönmez-Gülnur İlgün, “Nitel Araştırma Yöntemlerinin Sağlık Hizmetleri Bağlamında İncelenmesi”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21/ 40 (Aralık 2018), 379.

¹² Bilge Kırıl, “Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi”, *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi-* Yıl 2020 Sayı 15, s.170-189,178-180:Zeki Karataş, “Sosyal Bilim Araştırmalarında Paradigma Değişimi: Nitel Yaklaşımın Yükselişi”, *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi* 1/1 (2017),76-78.

¹³ Ramazan Sak vd. , “Bir araştırma yöntemi olarak doküman analizi”, *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 4/1, (2022), 229.

¹⁴ Ramazan Sak vd., “Bir araştırma yöntemi olarak doküman analizi”, 237-240:Bilge Kırıl, “Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi”, 178-179.

inceleme, ayrıntılı inceleme ve yorumlama aşamalarından oluştuğunu ileri süren araştırmacılar bulunmaktadır¹⁵. Bunların yanında bazı araştırmacılar sürecin başına problemin belirlenmesini ve cevap aranacak soruların oluşturulması aşamalarını eklemektedir¹⁶.

Araştırmada öncelikle dokümanların birincil türden orijinal olmasına dikkat edilmiş ve bu ilkeye bağlı kalınarak Rollo May'in ulaşılabilen İngilizce eserlerinin asılları ve Türkçe tercümeleri doküman olarak seçilmiştir. Bu dokümanlarda cevap bulmak için şu sorular belirlenmiştir:

- 1.Rollo May genel olarak dindarlığa nasıl yaklaşmıştır?
- 2.Hangi kaynaklardan yararlanmıştır?
- 3.Dindarlığa hangi açıdan yaklaşmıştır?
- 4.Nasıl bir dindarlık tasnifi yapmıştır?
- 5.Dindarlık konusunda diğer psikologlarla benzerlik ve farklılıkları nelerdir?
- 6.Yaklaşımındaki olumlu ve olumsuzluklar nelerdir?

Bu sorulara cevap bulmak için dokümanlar detaylı bir incelemeye alınıp önce ayrıntılı kodlama ve sonrasında tematik kodlamaya geçilmiştir.¹⁷ Dindarlıkla ilgili olarak Rollo May'in sıklıkla tekrarlayıp vurguladığı kavramlardan hareketle alt kategoriler oluşturulmuştur. Elde edilen veriler türlerine göre ilgili alt kategorilere yerleştirilmiştir. Farklı dokümanlardan elde edilen veriler karşılaştırılarak doğrulukları ve tutarlılıkları test edilmiştir. Bunun yanında bir varoluşçu psikolog olması nedeniyle dindarlık konusundaki görüşlerinin varoluşçu psikolojiyle uyumluluğu karşılaştırılarak araştırma bulgularının geçerliği test edilmiştir. Ayrıca araştırmanın güvenilirliğini artırmak için Rollo May'in konuya dair yaklaşımları diğer bazı psikologlarla karşılaştırılarak benzerlikler ve farklılıklar ortaya konmuştur. Süreç elde edilen verilerin analiz ve yorumlanmasıyla sonuçlandırılmıştır.

¹⁵ Bilge Kırıl, "Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi", 181.

¹⁶ Ali Balcı, *Sosyal Bilimlerde Araştırma* (Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2001), 63.

¹⁷ A. Yıldırım-H. Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayıncılık:2008), 277-238.

Nitel çalışmalarda kesin bir geçerlik ve güvenilirlik tespitinin mümkün olmamasına karşılık¹⁸ araştırmanın güvenilirliğini artırmaya yönelik olarak konunun doğru ve yansız incelenmesi için gerekli bilimsel hassasiyet gösterilmiş, doküman analiz tekniğinin bilimsel kriterlere uygun kullanımına ve dokümanların orijinal olmasına dikkat edilmiş, dokümanların tamamına yakınına ulaşılmış ve elde edilen verilerin tümü betimsel olarak¹⁹ sunulmuştur.

1. Rollo May'e Göre Dindarlık Türleri

Rollo May, yapacağı tanımın kendisini kısıtlayacağı kaygısıyla dindarlığı tanımlamaktan kaçınmış, dindarlığa dair görüşlerini ortaya koymak için betimsel yaklaşımı tercih etmiştir. Yaratıcı kişiliklerin hayatında sevgi, kardeşlik, arkadaşlık, işini sevmeye ve hayatın anlamı gibi dini değerlerin önemli bir yer tuttuğunu, bu nedenle sağlıklı kişilik ve sağlıklı dindarlığın aynı anlama geldiğini ileri sürüp her ikisini de varoluşun üç boyutunun (doğal, sosyal ve psikolojik) onaylanması olarak değerlendirmiştir²⁰. Görüldüğü gibi Rollo May psikolojisinde sağlıklı kişilik ve dindarlık aynı anlama gelmekte ve her ikisi için varoluşun gerçekleşmesi ön koşul olarak sunulmaktadır.

Rollo May, insanların çoğunluğunun kendini geliştirip yaratıcı bir kişilik kazanma yerine zayıflıklarını ve bencilliklerini korumak için dinden yararlandığını ileri süren modern dönem düşünürlerinin yaklaşımlarına katıldığını ve dindarların büyük bir kısmının sağlıklı dindarlık geliştiremediğini belirtmiştir. Ona göre yapılan eleştirilerin hangi dindarlığa yönelik olduğu konusunda belirsizlik bulunmaktadır. Bu belirsizliğin olumsuzluklarını gidermek için sağlıklı ve sağlıklı dindarlık ayrımını tercih etmiştir. Bu ayrımın sağlıklı dindarlığa yönelik olumsuz eleştirilerden sağlıklı dindarlığın etkilenmemesi için gerekli olduğunu belirtmiştir. Bunun yanında benimsemiş olduğu diyalektik düşünce tarzı sağlıklı ve sağlıklı dindarlık ayrımında etkili olmuştur.

Rollo May dindarlığın sağlıklı veya sağlıklı olarak ayırmakla kalmayıp bir psikoterapist olarak her iki dindarlığın teşhisi için bazı kriterlerin belirlenmesini gerekli görmüştür²¹. Bu süreçte bağlı olduğu varoluşçu psikoloji, kutsal

¹⁸ Ali Baltacı, "Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?", *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 5/ 2(2 019), 374-376.

¹⁹ Yıldırım-Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 274.

²⁰ May, *The Springs of Creative Living*, 134.

²¹ May, *The Springs of Creative Living*, 134.

metinler, mitoloji ve çeşitli sanat dalları yanında oldukça zengin mesleki gözlemlerinden yararlanarak kendine özgü bir takım kriterler oluşturmuştur.

1.1. Sağlıklı dindarlık: Rollo May, dindarlığa kişinin gelişimine katkısı bakımından yaklaştığı için sağlıklı dindarlığın temel karakteristik özelliğini kişinin ruh sağlığına olumlu yansıması ve gelişimine katkıda bulunması olarak değerlendirmiş ve bunun gerçekleşmesi için belirlediği kriterlerin tümünün etkin olmasını şart koşturmuştur. Rollo May'e göre sağlıklı dindarlık bireyin çabasıyla gerçekleşen bir kazanım olup özgürlük, sorumluluk, yaratıcılık ve mutluluk vb. olguları destekleyerek varoluşu gerçekleştirmede katkı sağlamaktadır.

1.2. Sağlıksız dindarlık: Rollo May, kişinin ruh sağlığına olumsuz yansıyan ve gelişimini engelleyen dindarlığı sağlıksız olarak nitelendirmektedir. Ona göre sağlıksız dindarlık temel olarak kişinin olumsuz yaklaşımlarından kaynaklandığı için sorumluluğu kendisine aittir. Sağlıksız dindar gerekli çabayı göstermediği için özgürlük, benlik ve sorumluluk vb. olgular onun hayatında işlevsiz kalmaktadır. Rollo May, sağlıksız dindarlığı kendi içinde dine yönelimde yaşanan olumsuzluklardan kaynaklanan sağlıksız dindarlık ve bilinçli olarak dine ilgisiz kalan sağlıksız dindarlık olarak ikiye ayırmaktadır.

1.2.a. Dine yönelimde yaşanan olumsuzluklardan kaynaklanan sağlıksız dindarlık: Rollo May, dine ilgili duymasına karşılık yönelimlerinde ve değerlendirmelerinde olumsuzluklar yaşayan kişilerin dindarlığını bu kategoriye koymaktadır.²² Ona göre kişinin dini yöneliminde boyun eğmeyi tercih etmesi, özgürce içselleştirememesi, dini kendi bencilliği doğrultusunda araçsallaştırması, anlam arayışını gerçekleştirememesi, sorumluluk bilincinden ve yaratıcılıktan uzak kalması vb. nedenlere bağlı ortaya çıkan sağlıksız dindarlık kişinin gelişimini engellemektedir.

1.2.b. Bilinçli olarak dine ilgisiz kalan sağlıksız dindarlık: Rollo May'e göre bu guruba girenler inançlı olmakla birlikte bilimsellik ve objektiflik gibi seküler kaygılar nedeniyle bilinçli olarak dine ilgisiz kalıp dinle aralarına mesafe koymayı tercih etmektedirler. Bu durum din gibi önemli bir kaynaktan yoksun

²² May, *The Springs of Creative Living*, 134-160; Rollo May, *The Art of Counselling*. (New York: Abingdon-Cokesbury Press, 1939), 207-208.

kalmalarının yanında dine olan ilgilerini bastırmalarına bağlı olumsuzluklar yaşamalarına neden olmaktadır²³.

2. Rollo May'ın Dindarlığın Sağlıklı veya Sağlıksız Olduğunu Teşhis Etmek İçin Belirlediği Kriterler

Rollo May, dindarlığın sağlıklı veya sağlıksız olduğunun teşhisi için belirlediği kriterlerin tespitinde farklı kaynakları kullanmakla birlikte daha çok varoluşçu psikolojinin temel yaklaşımlarından esinlenmiştir. Diyalektik düşünce tarzını benimsediği için belirlediği kriterlerin bireyin dindarlığında gerçekleşmesini sağlıklı dindarlık, gerçekleşmemesini ise sağlıksız dindarlığın belirtisi olarak değerlendirmiştir.

2.1. Özgür irade: Varoluşçu psikolojiye göre insanın en önemli özelliği özgür iradeye sahip olmasıdır. Kişi özgür olarak varoluşu deneyimler, tercihler yapar ve sorumluluk bilinci geliştirir. Bu görüşü benimseyen Rollo May, bireyin özgürlük alanını genişletip, güçlendiren²⁴ dindarlığı sağlıklı olarak nitelendirmektedir. Ona göre sağlıklı dindar dini tercihlerini özgür iradesini kullanarak belirlemektedir.

Rollo May, toplumdan edinilen dini inançları özgürce araştırıp sorgulamadan²⁵ benimsemeyi sağlıksız dindarlığın kriteri olarak değerlendirmektedir. Ona göre sağlıksız dindarlık dini inançlarını özgür irade süzgecinden geçirip sorgulamayan, zayıf kişilik ve benlik sahibi kişilerde daha yaygın görünmektedir²⁶. Görüldüğü gibi Rollo May, varoluşçu psikolojinin temel kavramlarının ilk sırasında yer alan özgürlüğü dindarlığın sağlıklı veya sağlıksız olduğunu belirleme kriterlerinin başına koymuştur.

2.2. Hayatın anlamı keşfetme: Varoluşçu psikolojinin temel ilkelerinden birisi anlamın keşfidir. Anlamın dini nitelikli olduğunu ileri süren²⁷ Rollo May, bu ilkeyi sağlıklı dindarlık anlayışına aktarmıştır. Ona göre sağlıklı dindar hazır bulduğu inanç ve davranış setini kullanma kolaylığına kapılmadan²⁸, tüm zorluklara

²³ May, *Kendini Arayan İnsan*, 196.

²⁴ May, *The Springs of Creative Living*, 61-80, 139-140.

²⁵ May, *The Springs of Creative Living*, 4.

²⁶ May, *Kendini Arayan İnsan*, 197.

²⁷ Çetin, *Rollo May Psikolojisinde Din ve Kişilik*, 58.

²⁸ May, *The Springs of Creative Living*, 13-17.

katlanarak anlam arayışını gerçekleştirmektedir²⁹. Görüldüğü gibi Rollo May, sağlıklı bir dindarlık için tüm zorluklara rağmen hayatın anlamının keşfini şart koşup gerçekleşmesiyle kişinin anlamsal boşluktan kurtulmasının dindarlığına olumlu yansıtacağını belirtip sağlıklı dindarlık için bir kriter olarak değerlendirmektedir.

Rollo May'e göre kişinin hayatın anlamını aramanın zorluğuyla yüzleşme yerine çevrede hazır bulduğu inançlara sığınma kolaylığına kaçması sağlıksız dindarlığa neden olmaktadır.³⁰ Bu durum onun hayatında anlamsızlığa neden olmasının yanında inançlarının içselleşmesini engellemektedir. Görüldüğü gibi Rollo May, varoluşçu psikolojideki anlam arayışının gerçekleştirilememesine bağlı yaşanan anlamsal boşluğun kişinin dini hayatına yansıtıp sağlıksız dindarlığa neden olacağını belirtip hayatın anlamını keşfedememeyi sağlıksız dindarlığın kriteri olarak değerlendirmektedir.

2.3. Araştırma ve sorgulamada süreklilik: Rollo May'e göre "anlam" sabit yapılı olmadığı için doğruluğu sürekli sorgulanmalıdır. Bu nedenle sağlıklı dindar yaşamını daha verimli kılmak için hayatın anlamını ve dini inançlarını sürekli araştırıp sorgulamaktadır³¹. Sağlıksız dindar ise hayatın anlamını sabit kılarak araştırma ve sorgulamadan uzaklaşmaktadır. Görüldüğü gibi Rollo May, bağlı olduğu varoluşçu yaklaşıma uygun olarak araştırma ve sorgulamayı dindarlığın türünü belirlemede gerekli bir kriter olarak kullanmaktadır.

2.4. Varoluşu deneyimleme: Varoluşçu psikolojideki "varoluşun boyutları (doğal, sosyal ve psikolojik) uyumlu bir bütün olarak deneyimlenmelidir"³² görüşünü benimseyen ve varoluşun deneyimlenmesini dinin hedefi olarak gören Rollo May, bu yaklaşımı dindarlık anlayışına aktarıp sağlıklı ve sağlıksız dindarlık için bir kriter olarak seçmiştir. Ona göre sağlıklı dindar varoluşun doğal boyutu, yaşadığı topluma uyum boyutu ve kendisiyle ilişkili olan psikolojik boyutunu bir bütün olarak gerçekleştirirken sağlıksız dindar bu üç boyutu bir

²⁹ May, *The Springs of Creative Living*,139.

³⁰ May, *The Springs of Creative Living*, 13-17,139.

³¹ May, *The Springs of Creative Living*, 34-42.

³² May, *The Springs of Creative Living*, 19, 134.

arada deneyimlemede sıkıntılar yaşadığı için varoluşu gerçekleştirilememektedir³³.

2.5. Benlik değerini koruma: Rollo May'e göre sağlıklı dindar kendi benlik değerinin ve gücünün farkında olduğu için bazı dini şahsiyetleri kendinden üstün görme ve onlarla özdeşleşme yanılışına düşmemektedir³⁴. Buna karşılık sağlıklı dindar kendi değerinin farkında olmadığı için özdeşleşme yöntemiyle değerini artırmaya çalışmaktadır. Bunu daha çok dini hayatta üstün görüp idealleştirildiği figürlerle yapmaktadır³⁵. Rollo May, bu kriteri belirlerken varoluşçu psikolojide bireyin kendi benlik değerinin farkına varıp evrendeki biricikliğini koruması için başkasıyla özdeşleşmeden kaçınması gerektiği ilkesini bireyin dini hayatına aktararak, benlik değerinin korunmasını dindarlık türünün belirlenmesi için bir kriter olarak değerlendirmektedir.

2.6. Vicdan: Rollo May, vicdanı bireyin kendi ahlaki hassasiyeti, iç görüşü ve farkındalıklarının derinliklerine erişebilme kapasitesi olarak görmekte, kişiyi geliştiren dinamik bir iç kılavuz olarak değerlendirip sağlıklı dindarın vicdanın dışında bir otoritenin sesine kulak vermediğini belirtmektedir³⁶. Sağlıklı dindar ise vicdanı iç dünyasında dini geleneğin temsilcisi olarak ona yapmaması gerekenleri telkin eden yasakların sesi gibi algıladığı için kendisini sınırlandırmaktadır. Bu durumda vicdanını dışa bağımlı bir denetim mekanizması yaparak kendisini geliştiren içsel ahlaki kılavuzdan mahrum kalmaktadır³⁷. Rollo May'e göre vicdanın iç kılavuz olmaktan çıkıp otoritenin sesi olarak insana uyması gereken kuralları dayatması kişinin kendisine yabancılaşmasına neden olmaktadır. Bu durum dindarlığa olumsuz yansarak sağlıklı dindarlığa yol açmaktadır.

2.7. Aktif dini başa çıkma: Rollo May'e göre sağlıklı dindar, problemlerin çözümünde özgür irade ve çabasının yanında gerekli bilgi ve cesarete sahip olduğuna³⁸ inandığı için yetenekleriyle güçlükleri aşabileceğini düşünerek aktif dini başa çıkma yöntemi kullanmaktadır. Sağlıklı dindar problemlerin

³³ May, *The Springs of Creative Living*, 134.

³⁴ Rollo May, *Kendini Arayan İnsan*, çev. Kerem Işık (İstanbul: Okuyan Us Yayınları, 2017), 192.

³⁵ May, *Kendini Arayan İnsan*, 192.

³⁶ May, *Kendini Arayan İnsan*, 203.

³⁷ May, *Kendini Arayan İnsan*, 203.

³⁸ May, *Kendini Arayan İnsan*, 192.

çözümünde gerekli olan irade ve çabayı göstermeyip³⁹ karşılaştığı problemleri çözme konusunda kendisini yeterli görmeyerek pasif dini başa çıkma yöntemi kullanmaktadır. Tanrının verdiği yeteneklerle güçlükleri aşabileceğini düşünmeyip yaşadığı zorluklara Tanrının müdahale edip isteği doğrultusunda çözmesini beklemektedir. Görüldüğü gibi Rollo May, bağlı olduğu varoluşçu psikolojideki sağlıklı kişiliğin kriteri olan aktif başa çıkmayı sağlıklı dindarlık için, sağlıksız kişiliğin kriteri olarak değerlendirdiği pasif başa çıkmayı ise sağlıksız dindarlığın bir kriteri olarak nitelendirmektedir.

2.8. Kötülük bilinci: Kötülük konusuna yaklaşımı nedeniyle hümanist psikologlara ters düşen Rollo May, insan doğasında kötülük (diamonic) olduğunu savunmanın yanında özgür iradenin iyi ve kötü arasında seçim yapıp gelişmesi için kötülüğü gerekli görmektedir⁴⁰. Bu görüşlerini dindarlık yaklaşımına aktaran Rollo May dindarlık türünü belirlemek için kötülük bilincini kriter olarak değerlendirmektedir. Rollo May'e göre sağlıklı dindar kötülük olgusunu kabul edip bir imtihan aracı olarak görmektedir. Kendisinin kötülükten olumsuz etkileneceğini bilmesine karşılık kötülüğün yaratıcılığını artıracağını ve kötülüğün iyiliğe çevrilebileceğini bilmektedir⁴¹. Rollo May psikolojisinde kötülük bilinci önemli bir yer tutmaktadır. Ona göre iyi ve kötü arasında özgür bir seçim için kötülüğün olması gerekir. Fakat birçok insan bu gerçeği kavrayamadığı için hayatlarında sağlıklı bir kişilik geliştirememektedir. Benzer şekilde sağlıksız dindar kötülük olgusunun bir imtihan aracı olduğu bilincini geliştiremediği için bu hayatın amacını kavrayamamaktadır. Bu yaklaşımına bağlı olarak yalnızca sevgi kaynağı olarak tasavvur ettiği Tanrının yaratıcılığını iyilikle sınırlandırdığını fark etmemektedir. Kötülük bilincindeki yetersizlik aynı zamanda kötülüğün iyiliğe çevrilebileceği bilincini engellediği için sağlıksız dindar kendisini geliştirememektedir⁴².

2.9. Eksiklik bilinci: Rollo May'e göre sağlıklı dindar kendisinin eksik yapısı gereği mükemmel olmadığını bilmektedir. Bu farkındalık sayesinde Tanrı'nın mükemmelliğini kavrayıp, kendi yaratıcılığının gerçekleşmesi için eksik ve sınırlı

³⁹ May, *Kendini Arayan İnsan*, 192.

⁴⁰ Çetin, *Rollo May Psikolojisinde Din ve Kişilik*, 137.

⁴¹ May, *The Springs of Creative Living*, 17.

⁴² May, *The Art of Counseling*, 67-74.

yapının gerekli olduğunun farkına varmıştır⁴³. Buna karşılık sağlıklı dindar kendisinin ve hayatın eksik ve sınırlı olduğu bilinci geliştiremediği için kendi acizliğini ve Tanrı'nın mükemmelliğini yeterince kavrayamamaktadır⁴⁴. Görüldüğü gibi Rollo May insan psikolojisine dair “insanın yaratıcılığı için doğasında yetersizliklerin olması gerekir” yönündeki yaklaşımını dindarlık konusuna aktararak dindarlık türünü belirlemek için gerekli bir kriter olarak değerlendirmektedir.

2.10. Tanrı tasavvuru ve tanrıya yönelim: Rollo May'e göre sağlıklı dindar kendisine hizmet eden bir Tanrı tasavvuruna sahip değildir⁴⁵. Bu nedenle bir beklentisi olmaksızın Tanrı'ya yönelmektedir. Sağlıklı dindar kendisine sorduğu “Ben isteklerimi gerçekleştirmesi için mi Tanrıya inanıp ibadet ediyorum?” sorusuna hayır cevabı vermektedir. Bu nedenle sağlık dindarlığının merkezinde ego değil Jung psikolojisinde arketipleri düzenleyen ve kutsalla iletişim görevini üstlenen benlik arketipi bulunduğunu savunmaktadır⁴⁶. Buna karşılık sağlıklı dindarın kendisine hizmet etmesi ve ihtiyaçlarına acil cevap vermesi gereken bir tanrı tasavvuru geliştirmiştir. Tasavvur ettiği tanrının kendini, ırkını ve milletini öncelikli ve üstün yarattığına inanmaktadır⁴⁷. Rollo May'e göre sağlıklı dindarın tasavvur ettiği tanrı onun bencil isteklerine hizmet etmektedir. Bu nedenle sağlıklı dindar Tanrıdan çok bencilliğine tapınmaktadır⁴⁸. Görüldüğü gibi Rollo May tanrı tasavvurunu dindarlık türünü belirlemek için bir kriter olarak kullanmaktadır.

2.11. Tanrıyla mücadele: Rollo May, sağlıklı dindarlık için Tanrıyla olan ilişkilerde kayıtsız şartsız bağlılık yerine mücadeleyi gerekli görmektedir. Ona göre insanın Tanrıyla olan ilişkilerinde elde ettiği kazanımlarda yürüttüğü mücadelenin rolü büyüktür⁴⁹. İnsanda ontolojik olarak var olduğunu ileri sürdüğü bazı fenomenlerin(özgürlük, benlik ve sorumluluk bilinci, isyan vb.)

⁴³ May *The Springs of Creative Living*, 103-110.

⁴⁴ May, *The Springs of Creative Living*, 103-110.

⁴⁵ May, *Kendini Arayan İnsan*, 192; May, *The Springs of Creative Living*, 134-39.

⁴⁶ May, *The Springs of Creative Living*;, 151-152.

⁴⁷ May, *Kendini Arayan İnsan*, 192.

⁴⁸ May, *The Springs of Creative Living*;,151-152; Çetin, “Rollo May'de Tanrı Tasavvuru Ve Psikolojik Yansımaları”, 181

⁴⁹ Rollo May, *Güç ve Masumiyet*, çev. Mihriban Doğan. (İstanbul: Say Yayınları, 2013), 250.

Âdem'in Tanrıyla yaşadığı mücadele sonucu elde ettiğini savunmakta ve tezlerini Tevrat'ta geçen ayetlerle desteklemektedir⁵⁰. Yine Tevrat'ta geçen Nuh ve oğullarının Tanrıyla akit yapıp bundan sonra tufan yaratmayacağı konusunda söz almalarının bir mücadele sonrası kazanıldığını⁵¹ ve İbrahim'in ısrarla yok etmemesi için Tanrıyı uyarması sonucu Sodom Gomore'nin kurtuluşunun anlatıldığı⁵² ayetleri referans almaktadır.⁵³

Rollo May, sağlıklı dindarlık konusundaki görüşlerini desteklemek için Tevrat yanında mitolojiden de yararlanmaktadır. Mitolojide Prometheus'un insanlara ateşi vermeyen Olimpos Dağı'ndaki tanrılardan ateşi çalıp insanlara sunmasına sinirlenen Zeus'un, Kafkas Dağı'nda Prometheus'u zincire vurdurup, her gün yeniden büyüyen ciğerini parçalaması için bir kartal göndererek cezalandırdığı anlatılmaktadır⁵⁴. Rollo May, Âdem'in yasak meyveyi yemesi ile Prometheus'un tanrılardan ateşi çalması arasında ilişki kurarak insanın Tanrıya teslimi yerine onunla mücadele etmesini gerekli görüp sağlıklı dindarlığın bir kriteri olarak belirlemekte ve bu bağlamda isyanın insanın gelişimi açısından önemini vurgulamaktadır⁵⁵. Ona göre, insanın büyük kazanımlarının Tanrıyla mücadelesi sonucu elde edilmesi⁵⁶ Tanrısız kazanımların gerçekleşmeyeceğini göstermektedir. Çünkü insanın gelişimi için doğasındaki isyan olgusunun karşı çıkacağı bir Tanrı otoritesi gerekmektedir.⁵⁷ Sağlıksız dindar ise Tanrıyla mücadele yerine kayıtsız şartsız bağlılığı tercih etmektedir. Bu durum Tanrı karşısında konumunu zayıflatarak gelişimini engellemektedir.

2.12. Tanrı sevgisi: Rollo May'e göre sağlıklı dindar "Tanrıyı seveyim ki o da beni sevsin" türünden çıkarıcı ve karşılık bekleyen bir yaklaşımla değil, sevme kapasitesi gereği Tanrıyı sevmektedir. Ona göre mutluluk erdemin sonucu olmayıp, erdemin kendisidir. Dolayısıyla sağlıklı dindar bir erdem olarak Tanrıyı

⁵⁰ *Kitabı Mukaddes* (İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları, 2011), Yaratılış 3/22-24.

⁵¹ *Kitabı Mukaddes*; Yaratılış 9/9-12.

⁵² *Kitabı Mukaddes*; Yaratılış 9/9-12.

⁵³ May, *Kendini Arayan İnsan*, 172-184; Özer Çetin, "Rollo May 'de Tanrı Tasavvuru ve Psikolojik Yansımaları", *Hitit İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 35/18 (2019), 180.

⁵⁴ Rollo May, *Yaratma Cesareti*, çev. Alper Oysal (İstanbul: Metis Yayınları 2013), 55.

⁵⁵ May, *Kendini Arayan İnsan*, 177.

⁵⁶ May, *Güç ve Masumiyet*, 250.

⁵⁷ May, *Güç ve Masumiyet*, 254.

sevmektedir⁵⁸. Sağlıksız dindar ise “Tanrıyı seveyim ki o da beni sevsin”, türünden çıkarıcı ve karşılık bekleyen bir yaklaşımla Tanrıyı sevmediği⁵⁹ için gerçek Tanrı sevgisini yaşayamamaktadır.

2.13. Dini geleneklere yaklaşım: Rollo May sağlıklı dindarlık için benliği yitirmeden dini gelenekten özgürce yararlanmayı gerekli görmektedir⁶⁰. Ona göre sağlıklı dindar içinde yetiştiği dini gelenekten beslenmektedir. Bunu yaparken özgür iradesiyle sorgulayarak içselleştirmektedir. Buna karşılık sağlıksız dindar ya içinde yetiştiği dini geleneğe sırtını dönerek besleneceği önemli bir kaynaktan mahrum kalmakta ya da dini geleneği olduğu gibi kabullenerek gelişimini engellemektedir.

2.14. Dini ayrıcalık ve öncelik: İnsanın yardım talep etmediği ve yapılan yardım tekliflerine hayır diyebildiği sürece otorite sahibi olduğunu⁶¹ savunan Rollo May'e göre sağlıklı dindar dine olan bağlılığı nedeniyle bir takım ayrıcalık ve öncelik beklememektedir. Bu bağlamda kilisede görevli din adamlarının bir taraftan ekonomik çıkarlarından feragat etmiş görünürken diğer taraftan yaptıkları hizmet karşılığında yardım önceliği beklemelerini eleştiren Rollo May, dini bağlılık nedeniyle dindarın kendisinin diğer insanlardan daha öncelikli ve onlardan farklı bir takım ayrıcalıklı haklara sahip olduğunu varsaymasını sağlıksız dindarlığın belirtisi olarak görmektedir⁶².

2.15. İstekleri bastırma: Rollo May'e göre sağlıklı dindar bastırma mekanizmasına başvurmadan isteklerini toplumla uyumlu bir şekilde gerçekleştirme becerisi kazandığı için kendisini açıkça ifade etmekten, istek ve arzularını ortaya koymaktan çekinmemektedir. Bunları yaptığı için arzularını dini bir görünüme sokma veya zafiyetlerini erdem görüntüsü altında gerçekleştirme gibi sakıncalı yöntemlere başvurmamaktadır⁶³. Sağlıksız dindar ise isteklerini toplumla uyumlu bir şekilde gerçekleştireme becerisi kazanamadığı için kendisini açıkça ifade etmekten, istek ve arzularını ortaya koymaktan çekinmektedir. Bu durum arzularını dini bir görünüme sokma veya zafiyetlerini

⁵⁸ May, *Kendini Arayan İnsan*,195.

⁵⁹ May, *Kendini Arayan İnsan*,195.

⁶⁰ May, *Kendini Arayan İnsan*, 197.

⁶¹ May, *Kendini Arayan İnsan*, 188.

⁶² May, *Kendini Arayan İnsan*, 188.

⁶³ May, *The Springs of Creative Living*,139-140.

erdem görüntüsü altında gerçekleştirme gibi sakıncalı yöntemleri kullanmasına neden olmaktadır⁶⁴. Görüldüğü gibi Rollo May bir psikoterapist olarak ruh sağlığı için önemli gördüğü kriterleri dindarlık yaklaşımına aktarmıştır.

2.16. Statükoya karşı olmak: Rollo May'e göre sağlıklı dindar değişimden yana olup statükoya karşı çıkmaktadır. Bu görüşünü dinler tarihinden çeşitli örneklerle desteklemektedir. Ona göre, Tanrıya yeni anlamlar yüklemek ve statükoya karşı durmak için yenilikçi olmak gerekir. Sokrates, İsa, Buda, Krishna ve daha niceleri⁶⁵ canları pahasına tükenmiş, bitmiş Tanrı anlayışıyla mücadele etmişlerdir.⁶⁶ Rollo May, büyük dini liderlerin iç görülü ve vizyon sahibi olmaları nedeniyle uygarlığın gelişimine katkıda bulunduklarını belirtip insanlığın gelişimi için statüko karşıtı önemli dini liderlere her zaman ihtiyaç duyulduğunu vurgulamaktadır⁶⁷. Statükonun kişinin gelişimini engellediği gibi uygarlığın gelişimini de engellediğini belirten Rollo May, statüko yanlısı olmayı sağlıklı dindarlığın belirtisi olarak görmektedir⁶⁸.

2.17. Toplumsal uyum: Rollo May'e göre sağlıklı dindarlık için sosyal açıdan uyumlu bir yaşam gereklidir. Ayrıca toplumsal yaşam yapısında sevgi ve fedakârlık gibi erdemleri barındırmaktadır⁶⁹. Bu nedenle sağlıklı dindar topluma uyum sağlayarak, derin ilişkiler kurarak ve diğer kâim özellikler sergileyerek yaşadığı toplumla bütünleşmektedir. Bu durum onun ruh sağlığına olumlu yansıyor gelişimine katkı sağlamaktadır. Sağlıksız dindar diğer insanlarla olan ilişkilerini yüzeysel ve bencillik üzerine kurduğu için toplumla bütünleşememektedir. Yaşadığı yalnızlık ruh sağlığına ve gelişimine olumsuz yansımaktadır⁷⁰. Görüldüğü gibi varoluşçu psikolojide toplumla uyumun varoluşu deneyimlemek için ön koşul olarak görülmesi Rollo May'in dindarlık anlayışını etkilemiş ve dindarlık türünü belirlemede kullanılacak bir kritere dönüşmüştür.

⁶⁴ May, *The Springs of Creative Living*, 139-140.

⁶⁵ May, *Güç ve Masumiye*, 251.

⁶⁶ May, *Yaratma Cesareti*, 60.

⁶⁷ May, *Yaratma Cesareti*, 59.

⁶⁸ May, *Yaratma Cesareti*, 59.

⁶⁹ May, *The Art of Counselling*, 210.

⁷⁰ May, *The Art of Counseling*, 210.

2.18. Dine amaç veya araç olarak yaklaşma: Rollo May'e göre sağlıklı dindar karşılık beklemeksizin dini bir amaç olarak yaklaşırken, sağlıklı dindar dine kendi yetersizliklerini giderme ve bencil isteklerini gerçekleştirmek için yönelmektedir⁷¹.

2.19. Mutluluk: Rollo May'e göre sağlıklı dindarlık ve mutluluk karşılıklı etkileşim içindedir. Sağlıklı dindarlık mutluluğu artırırken, mutlulukta sağlıklı dindarlığı güçlendirmektedir. Buna karşılık sağlıklı dindar dini veya seküler mutluluklardan uzak, zor ve kısır bir hayat sürmeyi dini gereklilik olarak değerlendirmektedir. Rollo May, yaşamın zenginliklerinden ve sunduğu fırsatlardan kendini uzak tutarak, oldukça zor ve yorucu bir yaşam tarzını dindarlık olarak takdim etmeyi psikolojik rahatsızlıkların yansıması olarak değerlendirmektedir⁷².

3. Rollo May'ın Dindarlık Konusundaki Yaklaşımlarının Bazı Psikologlarla Karşılaştırılması

Dindarlık konusuna yaklaşımlarda bulunan psikologlar dindarlık ve ruh sağlığı arasında negatif bir ilişki olduğunu, dindarlığın ruh sağlığıyla pozitif bir ilişkisinin bulunduğunu ve dindarlığın türüne göre ruh sağlığı üzerinde olumlu veya olumsuz etkileri olacağını savunanlar olmak üzere üç başlık altında incelenebilir. Sigmund Freud dindarlığın ruh sağlığına olumsuz yansıdığını savunurken⁷³, Jung olumlu yönde etkilediğini⁷⁴, William James, Gordon W. Allport, Erich Fromm ve Abraham Maslow gibi psikologlar dindarlığın türüne göre ruh sağlığını olumlu ve olumsuz yönde etkileyebileceğini ileri sürmüşlerdir. Bu bağlamda Rollo May'ın dindarlığa yaklaşımı üçüncü grup psikologlara yakın görünmektedir.

Rollo May, Freud'un yaklaşımlarının sağlıklı dindarlığın anlaşılmasına katkı sağladığını belirtmekle birlikte genel olarak dine yönelik olumsuz yaklaşımını,⁷⁵ buna karşılık Jung'un dindarlığa katkılarını takdir etmekle birlikte genel olarak olumlamasını eleştirmektedir. Ayrıca Jung'un dindarlığı bilinçdışı ile

⁷¹ May, *The Springs of Creative Living*, 134-135.

⁷² May, *The Art of Counseling*, 211.

⁷³ Sigmund Freud, *Bir Yanılsamanın Geleceği*, çev. H. Z. Kars (İstanbul: Kaynak Yayınları, 1985), 68-69.

⁷⁴ Carl Gustav Jung, *Din ve Psikoloji*, çev. Cengiz Şişman (İstanbul: İnsan Yayınları, 1997), 75-76.

⁷⁵ May, *The Springs of Creative Living*, 150-151.

ilişkilendirip, bilinci göz ardı etmesini bireyin özgürlüğü bakımından sakıncalı bulmaktadır⁷⁶.

William James dindarları sağlıklı düşüncelilik(iyimser) ve hasta ruhluluk(kötümser) olmak üzere ikiye ayırıp sorgulamayı, iyimserlik ve aktif olmayı sağlıklı; karamsarlık, kötümserlik ve pasif tutumu hasta ruhluluk dindarlığın kriterleri olarak görmüştür⁷⁷. William James'in bu yaklaşımı ile Rollo May'in genel yaklaşımları örtüşmesine karşılık Rollo May'in dindarlık konusundaki kriterlerinin daha geniş olduğu görülmektedir.

Gordon W. Allport, geliştirdiği iç ve dış güdümlü dindarlık modelleriyle iç güdümlü dindarların dine amaçsal, dış güdümlü dindarların araçsal yaklaşımlarını belirtmiştir⁷⁸. Gordon W. Allport'un belirlediği bu özellikler Rollo May'in sağlıklı ve sağlıksız dindarlık için belirlediği kriterlerle örtüşmekle birlikte Rollo May'in belirlediği kriterlerin yalnızca birisini karşılamaktadır. Bunların yanında Gordon W. Allport'un kişilikle dindarlık arasında ilişki kurup dindarlığın kişiliğe göre şekillendiği görüşü ile Rollo May'in sağlıklı dindarlık ve sağlıklı kişiliğin ilişkili olduğu yönündeki görüşleri dindarlık ve kişilik etkileşimi açısından önem arz etmektedir.

Erich Fromm otoriter din yanlısı dindarların özgürlüklerini yeterince kullanamadıkları için kendilerine yabancılaşmalarının ruh sağlığına olumsuz yansıdığını, buna karşılık humaniter dindarlığın özgürlük, sevgi ve akıl kaynaklı olmasının ruh sağlığına olumlu yansıdığını belirtmiştir⁷⁹. Rollo May, Erich Fromm'dan psikanaliz dersleri almış ve onun otoritenin olumsuzluğu konusundaki görüşlerinden oldukça etkilenmiştir. Ayrıca her ikisi de benzer yaklaşımlara sahip olmalarının yanında Tevrat'ı referans olarak kullanmışlardır. Bu bağlamda Fromm'un humaniter ve otoriter dindarlık yaklaşımıyla Rollo May'in sağlıklı ve sağlıksız(nevrotik) dindarlık yaklaşımı arasında oldukça benzerlikler bulunmaktadır. Her ikisinin vicdan konusundaki görüşleri örtüşmektedir. Fakat Fromm dini ve Tanrıyı insani bir olgu görüp aşkın boyutunu

⁷⁶ May, *The Art of Counseling*, 217.

⁷⁷ James Forsyth, *Psikolojik Din Kuramları*, çev. ed. Mustafa Ulu (Kayseri: Kimlik Yayınları, 2017), 177-178; Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisine Giriş* (İstanbul: Dem Yayınları, 2012), 82.

⁷⁸ William Gordon Allport, *Birey ve Dini*, çev. Bilal Sambur (İstanbul: Elis Yayınları, 2004), 30-32.

⁷⁹ Erich Fromm, *Psikanaliz ve Din*, çev. Aydın Arıtan (İstanbul: Arıtan Yay.,1991), 55.

kabul etmezken,⁸⁰Rollo May teist bir yaklaşıma sahip olup dinin ve Tanrının aşkın boyutu olduğunu savunmaktadır. Bunların yanında Erich Fromm'un yaklaşımında hümanist psikoloji, Rollo May'in yaklaşımında varoluşçu psikolojik yaklaşımların daha baskın olduğu görülmektedir.

Abraham Maslow kendini gerçekleştiren dindarların ruh sağlığını koruyup geliştirdiklerini kendini gerçekleştiremeyen dindarların ise ruh sağlıklarını koruyamadıklarını ileri sürmüştür. Abraham Maslow'un kendini gerçekleştiren dindarlarla gerçekleştirmeyen dindarlar sınıflandırması ve bunlara yüklediği özellikler büyük oranda May'in dindarlık tasnifine ve yükledikleri özelliklerle benzerlik arz etmekle birlikte bazı konularda farklılaşmaktadır. Bunların başında kötülük bilinci gelmektedir. Rollo May'e göre sağlıklı dindar hayatın doğasında ve kendi yapısında kötülük olduğunu bilir ve bununla giriştiği mücadelenin kendisini geliştirdiğini fark etmektedir. Abraham Maslow bu konuda farklı düşünmekte ve insandaki kötülüğün çevreden öğrenildiğini belirtip kötülük bilincini kendini gerçekleştirmiş dindarlığın bir özelliği olarak görmemektedir⁸¹. Ayrıca Maslow dini Fromm gibi insani bir olgu olarak görüp aşkın boyutunu reddetmektedir.

Sonuç

Rollo May, sağlıklı dindarlık için özgürlük, sorgulama, hayatın anlamını keşfetme, benlik değerini koruma, aktif dini başa çıkma, tanrı tasavvuru, kötülük bilinci, statüko karşıtı olma, içsel kılavuz olma özelliğini sürdüren vicdan, toplumsal hayatla bütünleşme, mutluluk, istek ve arzuları bastırmadan ifade etmeyi kriter olarak belirlerken; aynı kriterlerin kullanılamamasını sağlıksız dindarlığın kriterleri olarak değerlendirmiştir. Sağlıklı dindarlığın ruh sağlığını olumlu, sağlıksızın olumsuz etkileyebileceğini belirtmesi genellemeci bir yaklaşımların neden olduğu kargaşanın giderilmesi açısından son derece önemlidir. Diğer psikologlarla karşılaştırıldığında bazı benzerlikler görülmesine karşılık yapmış olduğu dindarlık teşhisi için geniş kriterler belirlemesi ve teist bir

⁸⁰ Erich Fromm, *Tanrılar Gibi Olacaksınız*, çev. Bozkurt Leblecioğlu (İstanbul: Say Yayınları, 2016), 30-31.

⁸¹ Edward Hoffman, "Rollo May, on Maslow, and Rogers' No Theory of Evil", *Journal of Humanistic Psychology* 49/4(October 2009),484-485: Albert Ellis vd., *Personality Theories: Critical Perspectives*, (USA:Sage Publications, 2009), 310: Stephen A. Diamond, " Existential Psychotherapy", *Encyclopedia of Psychology and Religion*, edits. David A. Leeming vd. (USA: Springer, 2010), 304-307.

yaklaşım ile dindarlığın aşkın boyuta sahip olduğunu vurgulaması yaklaşımını kendine özgü kılmaktadır.

Rollo May'ın dindarlık yaklaşımı yapısı gereği bazı yetersizlikler barındırmaktadır. Bunların başında dindarlık tanımı yapmaması ve kuram geliştirmemiş olması nedeniyle yaklaşımlarının deneysel olarak sınınamaması gelmektedir. Bunun yanında bir psikoterapist olarak dindarlığın ruh sağlığıyla ilişkisi dışındaki etkileri üzerinde çok durmaması dindarlık konusundaki yaklaşımını sınırlandırmaktadır. Bir diğer yetersizlik ise bağlı olduğu psikolojik akımın etkisinde kalarak dindarlığa yalnızca bireyin kendi çabaları ve sorumluluğu bakımından yaklaşp diğer faktörlere değinmemesidir. Günümüzde yapılan çalışmalar dindarlığın yalnızca bireyin çabasıyla sınırlı kalmayıp birçok etkenle ilişkili olduğunu göstermektedir

Dinler ve kutsal metinler mensuplarının dindarlıkları üzerinde etkin olup kendi mensuplarıyla diğer dinlere bağlı dindarlar aralarında farklılıklara neden olmaktadır. Rollo May bu ilkeyi görmezden gelip Tevrat ve İncil'i referans olarak belirlediği kriterleri ayırt etmeksizin tüm dindarları kapsayacak şekilde genellemiştir. Örneğin Eski Yunan Mitolojisindeki anlatılardan ve Tevrat'ta geçen bazı peygamber kıssalarından üretilen insan için gerekli gördüğü "isyan" kavramından hareketle sağlıklı dindarlık için belirlediği Tanrıyla mücadele kriteri Müslümanlara uygun düşmemektedir.

Varoluşu gerçekleştirme ile dinin örtüştüğü yönündeki görüşleri dine yönelik olumsuz görüşlerin yoğun olduğu dönemlerde eleştirilerin dozunu azaltmada etkin olsa da günümüz açısından bilimsel kriterlere uymamaktadır. Öncelikle dinde merkezi konumdaki Tanrı ve ahiret inancı varoluşu gerçekleştirmenin koşulları arasında yoktur. Ayrıca varoluşla örtüştürdüğü din Hristiyanlık ve Yahudilikle sınırlı olup diğer dinleri kapsamamaktadır.

Sağlıklı kişilikle sağlıklı dindarlığın aynı şeyler olduğunu ileri sürmesi oldukça iddialı bir yaklaşımdır. Sağlıklı kişilik ve sağlıklı dindarlık ilişkili ve benzer olmalarına rağmen aynı şeyler değildir. Bunların yanında Rollo May'ın varoluşu gerçekleştirme, özgürlük, sorumluluk bilinci, sorgulama, anlam arayışı vb. kavramları sıklıkla kullanması tekrara düştüğü ve dindarlığın kriterlerinin çoğunu varoluşçu psikolojiden seçmesi dindarlığı varoluşçu psikolojiye indirgediği izlenimi oluşturmaktadır.

Sonuç olarak Rollo May kendi gözlem ve tecrübelerinin yanında pozitivist yaklaşımda dışlanmış mitoloji, sanat ve din gibi kaynaklardan esinlenerek özgün bir yaklaşım geliştirmesi mevcut paradigma dışında alternatif bakış açılarının mümkün olduğunu göstermektedir. Sağlıklı dindarlığın özgürlük, sorumluluk bilinci, anlam keşfi, sorgulama vb. olguları güçlendireceğini savunması sağlıklı dindarlığın önemini artırmaktadır. Rollo May'in pozitif çağrışımlar yapan olgularla sağlıklı dindarlığı ilişkilendirmenin ötesine geçip dindarlığa yönelik olumsuz değerlendirmelerin psikoterapi çevrelerinde yaygın olduğu dönemlerde sağlıklı dindarlığın ruh sağlığını koruyup kişiyi geliştirdiğini belirtmesi ve bu yaklaşımının günümüz araştırmalarında doğrulanması onun dindarlık konusundaki yaklaşımının önemini artırmaktadır.

Kaynakça

- Abzug, Robert. H.. "The Deconversion of R. May". *Review of Existential Psychology and Psychiatry*, 24/ 1, 2, 3(1999),59-70.
- Allport, William Gordon. *Birey ve Dini*. İstanbul: Elis Yayınları, 2004.
- Balcı, Ali. *Sosyal Bilimlerde Araştırma*. Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2001.
- Baltacı, Ali. "Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?", *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 5/2(2019), 368-388,
- Çetin, Özer. "Rollo May 'de Tanrı Tasavvuru Ve Psikolojik Yansımaları". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 35/1(2019), 171-186.
- Çetin, Özer. *Rollo May Psikolojisinde Din ve Kişilik*. İstanbul: İz yayınları, 2019.
- Edward, Hoffman. "R. May, on Maslow, and Rogers No Theory of Evil", *Journal of Humanistic Psychology* 49/4 (October 2009), 484-485.
- Ellis, Albert vd.. *Personality Theories: Critical Perspectives*. USA: Sage Publications, 2009.
- Feist, Jess –Feist, J. Gregory. *Theories of Personality*. New York: McgrowHill, sixth edition,2006.
- Forsyth, James. *Psikolojik Din Kuramları*. çev. ed. Mustafa Ulu. Kayseri: Kimlik Yayınları, 2017.
- Freud, Sigmund. *Bir Yanılsamanın Geleceği*. çev. H. Z. Kars. İstanbul: Kaynak Yayınları 1985.
- Fromm, Erich. *Psikanaliz ve Din*. çev. Aydın Arıtan. İstanbul: Arıtan Yayınları, 1991.
- Fromm, Erich. *Tanrılar Gibi Olacaksınız*, çev. Bozkurt Leblecioğlu. İstanbul: Say Yayınları, 2016.
- Hökelekli, Hayati. *Din Psikolojisine Giriş*. İstanbul: Dem Yayınları, II. Baskı 2012.
- Jung, Carl Gustav. *Din ve Psikoloji*. çev. Cengiz Şişman. İstanbul: İnsan Yayınları, II. Baskı. 1997.
- Karataş, Zeki. "Sosyal Bilim Araştırmalarında Paradigma Değişimi: Nitel Yaklaşımın Yükselişi", *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi* 1/1 (2017), 70-86.

- Kıral, Bilge. "Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi", *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 15 (2020), 170-189.
- Kirk, J. Schneider. John Galvin, Ilene Serlin. "R. May on Existential Psychotherapy" *Journal of Humanistic Psychology* 49/4 (October 2009) :419-434.
- Kitabı Mukaddes. İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları, 2011.
- May, Rollo. *Güç ve Masumiyet*. İstanbul: Say Yayınları, 2013.
- May, Rollo. *Kendini Arayan İnsan*. 10. Baskı. İstanbul: Okuyan Us Yayınları, 10. Basım, 2017.
- May, Rollo. *The Art of Counselling*. New York: Abingdon-Cokesbury Press, 1939.
- May, Rollo. *The Springs of Creative Living: A Study Of Human Nature And God*. Abingdon-Cokesbury Press, 1940.
- May, Rollo. *Yaratma Cesareti*. çev. Alper Oysal. İstanbul: Metis Yayınları, 2013.
- Mufid, James Hannush. "Playing with Polarities of Existence: Toward Understanding a Pivotal Passage in the Life & Work of May", *Les Collectifs du Cirp* 1 (édition spéciale 2010): 145-173.
- Roger, Jeff Cunningham. "The Courage To Create R. May: The Courage To Be Paul Tillich", *Journal of Humanistic Psychology*, 47/73 (2007):73-90.
- Sak, Ramazan vd.. "Bir araştırma yöntemi olarak doküman analizi", *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, Cilt 4, Sayı 1, 2022, s. 227-250,
- Sönmez, Seda. - İlgün, Gülnur. Nitel Araştırma Yöntemlerinin Sağlık Hizmetleri Bağlamında İncelenmesi, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 21, Sayı 40, Aralık 2018, s.376-399
- Stephen, A. Diamond. "Existential Psychotherapy", *Encyclopedia of Psychology and Religion*, 304-307. USA, 2010.
- William W. Lawrence. "Rollo and His Uncle George", *New England Quarterly* 18/3(1945): 291-302.
- Yalom, Irvin D. *Din ve Psikiyatri*, çev. Özden Arıkan. İstanbul: Merkez Kitaplar, 6. Basım, 2006.
- Yıldırım, A.-Şimşek, H. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 6. Basım, 2008.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı/ Contribution of Authors

Araştırma tek bir yazar tarafından yürütülmüştür.

The research was conducted by a single author.

Çıkar Çatışması Beyanı / Conflict of Interest

Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

There is no conflict of interest with any institution or person within the scope of the study.

İntihal Politikası Beyanı / Plagiarism Policy

Bu makale iThenticate yazılımıyla taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism was detected.

Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı / Scientific Research and Publication Ethics Statement

Bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen kurallara uyulmuştur.

In this study, the rules stated in the “Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive” were followed
